

зрозумілого пояснення. В будь-якому випадку рішення суду має бути достатнім для того, щоб сторони судового процесу могли у подальшому здійснити своє право на оскарження у повному обсязі, а суди вищих інстанцій – переглянути такі рішення.

Отже, явна необґрунтованість оцінки судами фактів або внутрішнього законодавства приводить до прийняття необґрунтованого рішення. А це, у свою чергу, вказує на свавільне втручання судової влади у права людини та порушення права на справедливий суд (see *Seryavin and Others v. Ukraine*, no. 4909/04, 10 February 2011). Очевидно, що такі дії мають розглядатися протиправними.

Вбачається, що усунути умови для виникнення розглянутого правопорушення можливо за допомогою встановлення внутрішнім законодавством запобіжників, які б сприяли належному та достатньому обґрунтуванню рішень, виконанню обов'язку надавати мотивовану відповідь на поставлені перед судом істотні питання, обґрунтовувати їх істотність (неістотність) для вирішення спору.

Одержано 28.10.2019

УДК 343.135(477)

Олена Євгенівна СОЛОВІЙОВА,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу, криміналістики
та експертології факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

 <https://orcid.org/0000-0002-5625-2122>

ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПОЛОЖЕННЯ ПОТЕРПІЛОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Особі потерпілого у кримінальному провадженні завжди приділялась значна увага. До речі, з прийняттям КПК України 2012 року процесуальний статус потерпілого дещо вдосконалено, і це зумовлено необхідністю посилення гарантій захисту його прав, свобод та законних інтересів та приведенням національного законодавства до вимог міжнародних документів. Права і обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо нього кримінального правопорушення або заяви про залучення його до кримінального провадження як потерпілого, тобто з цього моменту він набуває процесуального статусу потерпілого. Так, підставою участі особи в кримінальному провадженні як потерпілого є подання особою заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення (ст. 55 КПК України) [1]. При цьому зауважимо, що визнання особи потерпілим відбувається без спеціальної перевірки і без будь-якого офіційного рішення слідчого або прокурора з цього приводу, що, на нашу думку, суперечить теорії кримінального процесуального права, тому як визнання може бути здійснено лише шляхом прийняття постанови про це. Таким чином, на підставі викладеного, можна дійти висновку про необхідність ретельного удосконалення законодавства відносно введення в процес і функціонування потерпілого від кримінального правопорушення як суб'єкта доказування, а саме: для визнання особи потерпілою, яка повинна подати заяву слідчому або прокурору, котрий, перевіривши зазначені в ній підстави, негайно повинен винести постанову про визнання її потерпілою або про відмову у такому визнанні, роз'яснити права, про що зазначається в даній постанові, та допитати її по даному кримінальному провадженню. Така процедура, на нашу думку, буде узаконювати процесуальний статус потерпілого як повноправного суб'єкта доказування у кримінальному провадженні.

Слід погодитися з думкою О. О. Сольонової, про те, що положення ст. 55 КПК України не є досконалими, і, якщо процесуальний статус потерпілого особа набуває з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого, тобто ще до доведення того факту, що фізичній особі кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а юридичній особі – майнової шкоди. На її переконання, таке регулювання не узгоджується з фундаментальними положеннями доказового права, у зв'язку з чим особа має набувати процесуальний статус потерпілого лише після доведення того факту, що вчинено кримінальне правопорушення, яким потерпілому заподіяно вказану шкоду. Дійсно, для цього потрібно змінити процесуальну форму початку досудового розслідування. Базуючись на позиціях окремих науковців, – рішення про визнання особи потерпілою буде обґрунтованим, коли прийматиметься після проведення слідчим необхідних процесуальних дій та отримання доказів заподіяння шкоди кримінальним правопорушенням [2, с. 40–41].

З приводу цього вважаємо, що визнання особи потерпілою повинно залежати від рішення слідчого чи прокурора, який розслідує кримінальне провадження, а передумовою цього має бути сам факт завдання особі шкоди, при цьому не залежно від її виду та розміру, а також подання нею заяви про вчинення кримінального правопорушення або заяви про залучення як потерпілого. І відповідно, слідчий або прокурор повинен винести відповідне рішення (постанову) про визнання особи потерпілою або про відмову про це, роз'яснити права, а вже потім допитати її в якості потерпілого по даному кримінальному провадженню. Така процедура, хоча і нагадує кримінальне процесуальне законодавство 1960 року, однак, на нашу думку, буде узаконювати процесуальний статус потерпілого як повноправного суб'єкта доказування і разом з тим, його процесуальні права та обов'язки тощо.

Протягом розслідування та судового розгляду кримінального провадження потерпілий має право на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди в порядку, передбаченому законом (ст. 127 КПК

України), а ч. 1 статті 128 КПК України передбачає, що особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової або моральної шкоди, має право під час кримінального провадження до початку судового розгляду пред'явити цивільний позов до підозрюваного, обвинуваченого або до фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння. Однак, відсутній і дієвий механізм такої компенсації, до теперішнього часу все ще не прийнято закон про відшкодування шкоди потерпілому, а також існує велика кількість кримінальних проваджень, де неможливо встановити особу, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Висновок: викладене зумовлює необхідність удосконалення і законодавчого врегулювання правового механізму відшкодування майнової, моральної та фізичної шкоди потерпілому від злочину, в тому числі, нерозкритого органами розслідування.

У зв'язку з цим доцільно викласти п. 10 ст. 56 КПК України в такій редакції: *«потерпілий має право на відшкодування майнової, фізичної і моральної шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, в повному обсязі, – в порядку, передбаченому законом, – за рахунок держави, в тому числі, якщо не встановлено особу, яка його вчинила»*.

Слід також зазначити, що слідчий зобов'язаний забезпечити права потерпілого – особи, якій кримінальним правопорушенням заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду. Саме тому, необхідно законодавчо закріпити порядок роз'яснення слідчим прав потерпілому. Тому пропонуємо, доповнити статтю 40 КПК України «Слідчий органу досудового розслідування» пунктом 4, який викласти в такій редакції: *«Слідчий зобов'язаний роз'яснити потерпілому його права, передбачені статтею 56 цього Кодексу, та вказати про це в постанові, яка підписується потерпілим і слідчим»*, тощо.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 18.10.2019 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 29.10.2019).
2. Сольонова О. О. Показання потерпілого як джерело доказів у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2018. 239 с.
3. Слінько С. В. Проблеми правового статусу суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності : монографія. Харків, 2003. 282 с.
4. Соловійова О. Є., Наумова Г. О., Кобець Н. В. Потерпілий у кримінальному судочинстві: проблеми теорії, законодавства та практики. *Право. UA*. 2019. № 1. С. 109–116.

Одержано 31.10.2019

УДК 343.9

Дмитро Анатолійович СОРОЧАН,

ад'юнкт Харківського національного університету внутрішніх справ

БУЛІНГ ЯК ПРОЯВ ПРОТИПРАВНОЇ ПОВЕДІНКИ

Проведення кримінологічного дослідження булінгу є досить актуальним на сьогоднішній день в Україні. Агресія неповнолітніх має значне зростання, що виражається у знуванні як моральному так і у фізичному плані, над особами такого ж віку, меншого або старшого. Вказаний період життя цих осіб протікає у школах, ліцеях та інших закладах освіти, у яких формуються інститути соціалізації особистості, моральні та психологічні властивості неповнолітніх. Даний вік вважається «перехідним», що часто стає перетином щодо розуміння та впливу на неповнолітнього. Як у родинному колі, так і педагоги досить часто ігнорують «витівки» школярів, така безвідповідальність дорослих осіб надає неповнолітнім відчуття безкарності, що призводить до агресивної та протиправної поведінки останніх. Незважаючи на те, що шкільні насильники зазвичай не притягуються до кримінальної відповідальності, це не означає, що їх дії не є злочинними.

Також необхідно пам'ятати, що будь-які дії булінгу становлять для жертви тяжкі наслідки, починаючи з психічної травми і закінчуючи тілесними ушкодженнями. Крім того, булінг може виражатися або бути пов'язаним із діяннями, які містять ознаки складів кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я (ст. 119–129 КК України) та проти власності (ст. 186, 189, 194–196 КК України), що підвищує криміногенну обстановку в цілому. Зазначені обставини обумовлює актуальність дослідження булінгу.

Все частіше засоби масової інформації, як у нас в країні, так і за кордоном, повідомляють широкої громадськості про ті чи інші надзвичайні пригоди, що трапилися у школі: десь дівчата побили до полусмерті свою однокласницю, десь учня зацькували його ж однолітки, після чого він звів рахунки з життям, а де-то розігралася трагедія з перестрілками і численними жертвами. І це, як ми розуміємо, лише вершина айсберга тієї колосальної соціальної проблеми, яку в усьому світі сьогодні називають булінг.

Поняття булінгу вивчалось в роботах зарубіжних і вітчизняних дослідників, зокрема, в роботах таких авторів як Д. Лейн, Д. Олвеус, Е. Роланд, І. С. Бердишев, Т. А. Мерцалова, В. Р. Петросянц, О. Л. Глазман. У роботах І. С. Кона поняття булінг розглядається як залякування, фізичний або психологічний терор стосовно дитини зі сторони групи